

RECENSIONER

Johan A. Lundin och Fredrik Nilsson: *Spritsmuggling på Östersjön. En kulturhistorisk studie av nätverk i tillblivelse*. Makadam förlag, Göteborg & Stockholm 2015. 229 s., ill. ISBN 978-91-7061-181-0.

Smuggling över havet är ett ämne som ständigt verkar vara aktuellt. I museisammanhang är det särskilt mellankrigstidens spritsmuggling som brukar lyftas fram, och som också slagit rot i det allmänna medvetandet. Samtidigt finns det nästan ingen tidigare forskning om detta spännande område. Därför är det extra roligt med en publikation om spritsmuggling som inte förlorar sig i skrönor, berättelser och anekdoter, utan som väljer att tränga in i ämnet med utgångspunkt från specifika frågeställningar och ett problematiserande förhållningssätt.

Boken är resultatet av ett forskningsprojekt som drivits av historikern Johan A. Lundin och etnologen Fredrik Nilsson, bägge verksamma vid Centrum för Öresundsstudier vid Lunds universitet. Den är uppbyggd kring två självständigt genomförda delstudier, inramade av en gemensam inledning och avslutning. Den första delen, *Spritsmugglingens sociala förbindelser*, är skriven av Lundin och den andra delen, *Spritsmugglingens teknologiska förbindelser*, är författad av Nilsson. Boken är försedd med en gedigen notapparat. Dessutom är den illustrerad med tidstypiska notiser, tryck och s.k. *mug shots* av häktade smugglare, vilket bidrar till att göra läsaren engagerad också på ett mer känslomässigt plan.

Den uppgift Lundin och Nilsson tar sig an är att undersöka hur mellankrigstidens spritsmugg-

ling i södra Östersjöområdet egentligen fungerade. Hur knöt sig spritsmugglingsaktörerna samman och hur upprätthöll man dessa heterogena nätverk? Hur skapade man tillit inom de kriminella kretsarna? En återkommande intressefokus är hur smugglingens respektive smugglingsbekämpningens nätverk – nästan som två kommunicerande system – stabiliseras eller destabiliseras genom introduktion av ny teknik, regler och förbindelser. I vågskålen låg också de myter som florerade kring smugglare och lagens väktare och de kulturella attribut de bägge grupperna associerades med. Sist men inte minst är det tydligt att Lundin och Nilsson genom sin blick på nätverkens dynamik också vill bidra till det växande forskningsfältet nätverksstudier.

Författarna lyckas väl med att besvara de frågor som ställts upp för studien. Viktiga komponenter i nätverken pekas ut, relationerna tydliggörs och frågan om tillitsskapande utreds likaså. Oavsett om man som läsare är intresserad av nätverk, materialiteter eller just fenomenet smuggling får man sitt lystmäte. Den som är nyfiken på mellankrigstidens samhällsanda, Öresundsregionens lokalhistoria eller cykelns, racerbåtens eller telefonens kulturhistoria kommer inte heller att bli besviken. Därtill är texten väl strukturerad, med täta återkopplingar till det teoretiska ramverket.

Den viktigaste teoretiska inspirationskällan för studien är enligt Lundin och Nilsson Bruno Latours aktörnätverksteori (ANT). I denna har dock inympats vissa systemteoretiska tankegångar, bl.a. Niklas Luhmanns teori om tillit, samt en rätt stor portion social nätverksanalys. Under resans gång presenteras läsaren också för Paul Virilios spännande resonemang om hastig-

het och om hur transportörer av hastighet (vektörer) har en avgörande inverkan på samhällen. Förutom detta är studien färgad av poststrukturalistiska strömningar inom den nya kulturhistorien. Ett minst sagt brokigt teoretiskt avstamp med andra ord, men enligt Lundin och Nilsson med den gemensamma nämnaren att det handlar om ett relationellt och performativt nätverksperspektiv.

Om man utgår från det som Lundin och Nilsson anger som forskningens främsta teoretiska hemvist, nämligen ANT i latouriansk tappning, kan man ändå tycka att det blir en smula problematiskt med den uppdelning som genom de två delstudierna görs mellan sociala/mänskliga och teknologiska/icke-mänskliga förbindelser. Det visar sig dock att ANT-perspektivet inte är konsekvent tillämpat, utan att de bägge delstudierna i själva verket är uppbyggda kring ganska väsensskilda teoribildningar. I den första studien, som fokuserar på mellanmänskliga relationer, har man lämnat ANT därhän och istället använt sig av social nätverksanalys. Den andra delstudien däremot präglas – i linje med ANT – av ett mer symmetriskt förhållande mellan mänsklig och icke-mänsklig agens i nätverken. Möjligen hade man kunnat önska att författarna tydligare hade skrivit fram skillnaderna mellan de olika teoribildningar de använder sig av. Men med detta sagt är bägge delstudierna i sig både intressanta och välskrivna!

En annan teorirelaterad fråga som jag vill framhålla mest därför att den lyfts av just Latour, är tendensen till rundgång mellan teoretiska utgångspunkter och redovisade resultat. *Spritsmuggling på Östersjön* är inte alldeles fri från sådana sammanblandningar och glidningar. Iakttagelser som att nätverken var i ständig tillblivelse, att stabilitet/instabilitet var konstant närvarande och att såväl materiella som immateriella resurser är inte alls ointressanta, men hör likväl till grundantagandena inom ANT snarare än till slutsatserna.

En av de största förtjänsterna med ANT som analytiskt redskap är att det låter oss dyrka upp det oväntade. I det avseendet lyckas studien också bra. Den valda fokusen på nätverk har den fördelen att smugglingen inte reduceras till ett

fåtal lyskraftiga moment eller frontfigurer. Istället blir strävan att veckla ut företeelsen i sin helhet och synliggöra en mångfald av aktörer som på olika sätt bidragit till att göra smugglingen till vad den var. Den som t.ex. trodde att spritsmuggling var ett helt manligt äventyr får genom kartläggningen av nätverken gott om bevis på motsatsen. Genom hela delstudien finns kvinnor som på olika sätt varit involverade i smugglingen. Därför är det nästan lite missvisande att den första delstudien i boken avslutas med underkapitlet *Kvinnorna och spriten*. För detta är verkligen inte typisk ”kvinnor och -historia”, där kvinnors roll i historien behandlas som ett påhängt kapitel, efter det att den ”egentliga” historien har redovisats. Frågan är om inte de smugglande kvinnorna rentav skulle kunna presenteras som ett av studiens viktigare (och inte på förhand givna) resultat.

Avslutningsvis tycker jag det är lovvärt att Lundin och Nilsson valt att presentera sin forskning i en monografi, som har potential att nå ut till en bredare publik. Jag hoppas att boken hittar fram till många läsare och verkar för mer nyanserade perspektiv på denna mytomspunna historia. Samt att den inspirerar till mer forskning – kanske utifrån det digra material av smugglingsberättelser som finns i Sjöhistoriska museets arkiv?

Mirja Arnshav, Stockholm

Mikael Holmqvist: *Djursholm – Sveriges ledarsamhälle*. Atlantis bokförlag, Stockholm 2015. 741 s., ill. ISBN 978-91-7353-772-8.

Djursholm är en plats av symbolvärde som väcker olika slags känslor hos människor. Professorn i företagsekonomi, Mikael Holmqvist har under fyra års tid fältarbetat på denna plats som bebos av människor med höga positioner inom det svenska samhället. Resultatet av dessa studier presenteras nu i en monografi där utgångspunkten är att Djursholm kan förstås som ett ledarsamhälle. Holmqvist vill ta steget vidare från de ledarstudier som fokuserar på professio-